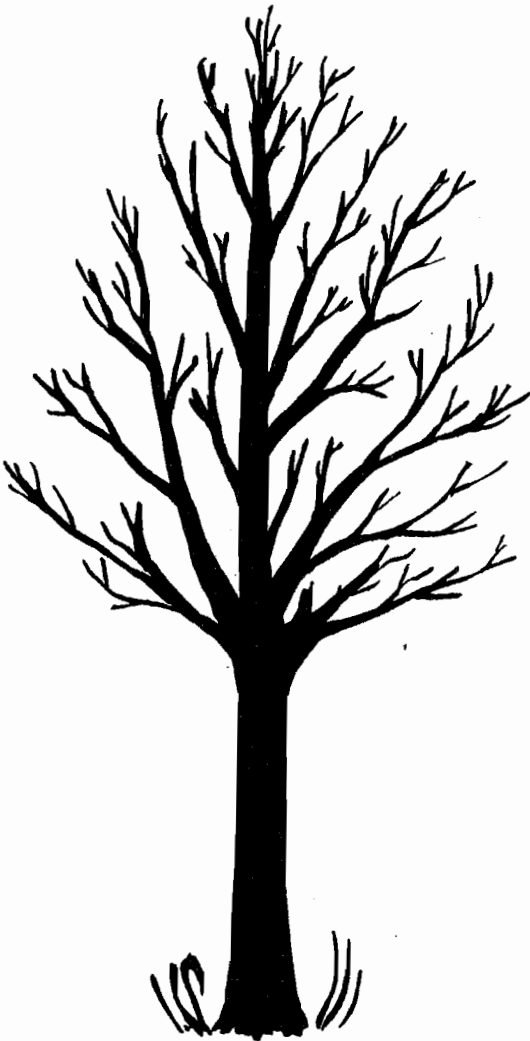

PARNASSIA

1/90

MEMLEMSBLAD FÖR FÖRENINGEN SMÅLANDS FLORA

Medlemsblad för Föreningen Smålands Flora

Styrelse

Ordförande	Allan Karlsson, Eksjö
Vice ordförande	Curt Mossberg, Växjö
Sekreterare	Brita Ekenfall, Nässjö
Kassör	Ingvar Christoffersson, Ljungby
Styrelseledam.	John Christoffersson, Ruda
	Birger Danielsson, Västervik
	Sven Davidsson, Kalmar
	Thomas Karlsson, Lund
	Barbro Otterstedt, Värnamo
	Göran Wendt, Växjö

Redaktör Brita Ekenfall, Ekefall, 571 94 Nässjö

Prenumerationsavgift för icke inventerare 25 kr
Föreningen Smålands Flora postgiro 66 29 27 - 3

Omslagsbild Rönn (*Sorbus aucuparia*)

Rönnen - Smålands mest spridda växt

Rönnen är den växt, som förekommer på flest inventeringsrutor i Småland. Det vet vi nu sedan alla rutorna blivit inmatade. Den finns på 1421 av totalt 1432 rutor och följs tätt av tallen på 1420. Många hade kanske väntat att ett gräs eller en starrart skulle ha varit vanligast, men rönnen trivs inte endast på fet mylla utan också på de yttersta skären i Östersjön.

Om vem som först beskrev rönnen kan tvistas, men det finns mustiga berättelser om den redan i de isländska myterna. Till oss kom den bland de första träden efter istiden och förekommer nu upp i fjällens videregion, fast så långt mot norr med en annan underart. - Namnet kan möjligen härledas från finskans Raudna, en gudinna, som i likhet med Tor hade med åskan att göra. Andra namn än rönn är ovanliga och utgöres i regel av dialektala avvikelser.

Att ge en botanisk beskrivning av ett så välkänt träd som rönn känns inte lockande. Det har emellertid ett till ståndorten anpassat växtsätt. och skalderna besjunger det både som en lundens smärta flicka och ett skärens sneda ringvrak, som allt för länge spärrat nordanvinden. Det växer fort i tjugo år, ser gammalt ut vid sextio och når sällan den dubbla åldern. Vår största rönn är 2,10 m i omkrets. - I knopparna ligger bladen dubbelvikta och liknar, när de slår ut, en tjäderfot. Samtidigt som detta sker slutar tjädern att spela, enligt gammal jägartro. De utspruckna bladen består av upp till femton småblad, av vilka sju bildar par och det udda spets. I början är de silkesludna och grå, så småningom blir de kala och hårdare.

Rönnen är vacker då den blommar i skogsbryn och gärdesbackar. Synar vi de breda knippena, där alla blommorna sitter på samma höjd, upptäcker vi mängder av små insekter, som lockats dit av den starka doften. Bären får sin vackert röda färg i augusti-september och fortsätter i regel att lysa tills de äts upp av trastar och sidensvansar. Får de någon gång falla till marken är de omtäckta av allehanda däggdjur, kanske mest av rådjuren.

Linné skrev om rönnen att den är ett träd, "på våren och hösten glad, på sommaren sorgligt". Även den mindre känslomme måste erkänna att den på sommaren är litet intetsägande bland de andra lövträden.

I det gamla folkhushållets tid var rönnen bra att ha. Dess bär användes under nödår i födan och gav då ett värdefullt tillskott av c-vitamin. Som medicin var det ett utmärkt urindrivande medel, och avkok av bark botade frossa. Virket var segt och kunde användas till räfsen, ekrar i hjul, bestick och pipskaft. När saven steg på våren, skar man lagom grova och släta grenar till visselpipor. Barken lossades genom att man knackade försiktigt på den och vred loss den, och när veden formats på rätt sätt, fördes den tillbaka. Visselpiporna användes mest av småpojkar men också av jägare, som lockade till sig vilt såsom duvhök och sparvhök.

Rönnen var ett av ällmogens teckenträd. Många rönnbär bådade bra korn- och rågar, våt höst och kall vinter. Det sista har inte stämt i år! Rönnen hade dessutom magiska krafter: Ungnöt fick sitt namn inpiskat med rönn, en rönnpinne i ladugårdens dörrklinka höll sjukdomarna borta, selstickor av rönn hindrade hästarna att skena och ett kors av rönnträ under huvudkudden fördrev maran.

Låt oss avrunda betraktelsen över Smålands mest spridda träd med att citera ärevärdige Hyltén-Cavallius i "Während och Wirdarna". Om flygrönnen, dvs den av sidensvansar och andra fåglar i trädklykor och ihåliga träd sådda rönnen, berättar han: "En qvist av flogrönn, avskuren med vänstra handen, sedan man förut gått ansyls (motsols) runt omkring trädet, har en ofelbar kraft emot all slags förgerning, och Wärendsbon sätter därför stycken av en sådan qvist i väggarna av stall och fähus, i hästens bogträ, i tjurens horn, i oxoket, i smörtjernen, söftekaret osv".

En särdeles vacker flygrönn har fåglarna planterat i en hamlad lind vid Linnés Råshult. Kom och se den på årsmötesexkursionen!

Ingvar Christoffersson

Siffror om Smålands flora

THOMAS KARLSSON

Nu när vi har uppgifter från alla våra 1432 inventeringsrutor kan det vara intressant att titta lite på antalet växter i landskapet och i rutorna.

Antal arter

Småland är Sveriges näst artrikaste landskap, bara från Skåne är fler växter kända. I mars 1990 har 2135 olika växter registrerats från Småland. I siffran ingår 88 underarter, 29 varieteter, 6 former och 153 hybrider. Vi har aktuella fynd för 1833 av de 2135 växterna, medan 302 verkar tillhöra historien.

Bofasta och tillfälliga

Vi har ju skrivit upp en hel del tillfälligt förvildade växter, och de ingår i antalen ovan. Nu kan man tycka att t ex potatis eller råg egentligen inte ingår i den småländska floran. Därför delar man gärna upp arterna i bofasta och tillfälliga. Med bofasta växter menas då sådana som förökar sig inom området, antingen med frö eller genom vegetativ spridning. Både tall och häckspirea är bofasta växter. I det här sammanhanget betyder det ingenting att häckspirean ursprungligen spritts från odling -- bofast är den!

Om man gör den här uppdelningen blir statistiken som följer:

2135 växter	1446 bofasta	{	57 utan aktuella fynd
			1389 med aktuella fynd
	689 tillfälliga	{	245 utan aktuella fynd
			444 med aktuella fynd

Siffran överst till höger är särskilt intressant. De 57 bofasta arterna utan aktuella fynd är alltså de i Småland utdöda växterna. Sånär inför sista säsongen gör vi lite PR för dem och listar dem i tabell 1. Hjälp till att få fram så många som möjligt av dem i sommar! Ingenting är omöjligt och sommaren 1989 gjordes flera helt fantastiska återfynd!

Gamla och nya

De bofasta växterna kan man dela upp i gamla och nya medborgare. Här skiljer sig tall och häckspirea, den senare är ju en nyinkomling. Det är många arter som är det, fler än vad man tror. T ex fåltarv, strimsporre, gatkamomill och klubbkorsört har bara funnits här lite drygt hundra år.

Av de 1446 bofasta växterna är det 317, dvs hela 22%, som med säkerhet har inkommit under sen tid. Detta speglar hur enormt mycket floran beror av kulturen. I inre Småland är andelen sentida invandrare ännu högre. Där är nämligen många växter, som säkert är ursprungliga vid kusten, helt bundna till människoskapade miljöer.

 Tabell 1. Utdöda (?) växter i Småland. Mer detaljer om de flesta i Meddelande 38.

- Dvärglummer *Selaginella selaginoides* (Ingatorp)
 Dvärgläsbräken *Botrychium simplex* (Månsarp)
 Kalksvartbräken *Asplenium trichomanes* ssp. *quadrivalens* (Månsarp)
 Glansigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *neglectum* (Hagby)
 Grovnete x gåddnate *Potamogeton lucens* x *natans* (Vrigstad)
 Trådnate x borstnate *Potamogeton filiformis* x *pectinatus* (flera kustlokaler)
 Nordmyskräs *Hierochloë hirta* ssp. *arctica* (Nässjötrakten)
 Källgräs *Catabrosa aquatica* (Barkeryd, Jönköping, Ryssby i Kalmar län)
 Gråsvingel *Festuca rubra* ssp. *arenaria* (Västervik)
 Sandsvingel *Festuca polesica* (Ljungby i Kalmar län)
 Därrepe *Lolium temulentum* (många gamla lokaler)
 Linrepe *Lolium remotum* (många gamla lokaler)
 Ormax *Parapholis strigosa* (Söderåkra)
 Ängslosta *Bromus racemosus* (Halltorp, Söderåkra)
 Nordlig knappshv *Eleocharis palustris* ssp. *palustris* (Skärstad, Kalmar)
 Norrlandstarr *Carex aquatilis* V. Ed, Ljungby i Kronbergs län, Rogberga)
 Luddstarr *Carex tomentosa* (Halltorp, Torsås)
 Fågelstarr *Carex ornithopoda* (Gräna, Jönköping, N. Solberga)
 Grönyxne *Coeloglossum viride* (Kalmar, Stenbrohult, Vetlanda, Väckelsång, Tuna)
 Kal knipprot *Epipactis phyllanthes* (Barkeryd)
 Skogsfru *Epipogium aphyllum* (Eksjö, Femsjö, Gårdveda, Hallingeberg, Ryssby i Kronbergs län)
 Lappvide *Salix lapponum* (Burseryd)
 Blekvide *Salix hastata* var. *vegeta* (Jönköping)
 Byrålla *Chenopodium urbicum* (många gamla lokaler)
 Saltmålla *Halimione pedunculata* (Kalmar)
 Sodaört *Salsola kali* ssp. *kali* (Mönsterås)
 Glasört *Salicornia europaea* (Kalmar, Kläckeberga, Ryssby i Kalmar län, Åby)
 Jättespärjel *Spergula arvensis* var. *maxima* (Almesåkra, Gräna, S. Ljunga, Långasjö, Visingsö)
 Östkustarr *Cerastium subtetrandrum* (Halltorp, Kalmar, Kläckeberga, Ljungby i Kalmar län)
 Kråkrassing *Coronopus squamatus* (Kalmar, Västervik, Påskallavik, Mönsterås)
 Källfräne *Rorippa nasturtium-aquaticum* (Misterhult)
 Myrbräcka *Saxifraga hirculus* (Bredestad, Forserum, Lannaskede)
 Älvingabjörnbär *Rubus nessensis* ssp. *scissoides* (Markaryd)
 Knippbjörnbär *Rubus fasciculatus* (Västervik)
 Strandvedel *Astragalus danicus* (Kalmar)
 Toppjungfrulin *Polygala comosa* (Eksjö, Kalmar, Törnsfall)
 Rosettjungfrulin *Polygala snarella* (Gräna, Mörlanda, Odensvi, Runskulla, Skärstad, Vetlanda)
 Sjöodöt *Trapa natans* (Misterhult)
 Skärblad *Falcaria vulgaris* (Kalmar, Västervik, Västern)
 Pipotäkra *Oenanthe fistulosa* (Hagby, Hossno, Kalmar)
 Huvudarr *Centaureum erythraea* var. *capitatum* (Revsudden)
 Ängsgentiana *Gentianella snarella* (Långemåla, Visingsö, Älghult)
 Sumpgentiana *Gentianella uliginosa* (Gräna, Kalmar, Kläckeberga)
 Sen fältgentiana *Gentianella campestris* var. *campestris* (flera lokaler)
 Kustgentiana *Gentianella baltica* (Emmaboda, Kalmar, Mortorp, Oskar)
 Linsnärja *Cuscuta epilinum* (många gamla lokaler)
 Kransborre *Harrubium vulgare* (flera lokaler)
 Ädelmynta *Mentha x gentilis* (många lokaler, med 3 varieteter)
 Ängsögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *montana* (5 lokaler)
 Åkerskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *apterus* (flera lokaler)
 Fårgnära *Galium triandrum* (Höreda, Misterhult, Virserum, Ukna)
 Mysknäta *Galium triflorum* (Hult)
 Vitcippa *Gnaphalium luteoalbum* (Frösdinge; flera gamla lokaler S om Kalmar)
 Loppört *Pulicaria vulgaris* (flera gamla lokaler S om Kalmar)
 Strandmåört *Artemisia maritima* Lofta, Västervik, Åby)
-

Hästa		Hippur	
Kornellväxter		Cornaceae	
249	Hönsbär		<i>Cornus suecica</i>
4	Skogskornell		<i>Cornus sanguinea</i>
97	Videkornell*		<i>Cornus alba ssp. stolonifera*</i>
2	Rysk kornell		<i>Cornus alba ssp. alba</i>
2	Körsbärskornell		<i>Cornus mas</i>
Araliaväxter		Araliaceae	
326	Murgröna		<i>Hedera helix</i>
1	Kaukasisk murgröna		<i>Hedera colchica</i>
Flockblomstriga		Apiaceae	
602	Spikblad		<i>Hydrocotyle vulgaris</i>
164	Säriläka		<i>Ganigula europaea</i>
23	Stjärnlola		<i>Astrantia major</i>
1	Silverörtorn		<i>Eryngium giganteum</i>
4	Rysk örtorn		<i>Eryngium planum</i>
1	Doftkörvel*		<i>Chaerophyllum aromaticum*</i>
62	Härkörvel		<i>Chaerophyllum temulum</i>
0	Rotkörvel		<i>Chaerophyllum bulbosum</i>
1405	Hundtäv		<i>Anthriscus sylvestris</i>
1	Taggörtvel*		<i>Anthriscus caucalis*</i>
2	Dansk örtvel		<i>Viscoso cercotolius</i>
Nälf		pecten-veneri	

Fig 1. En bit av listan över Smålands växter. Siffrorna anger antalet aktuella fynd, lutande stil markerar att växten är tillfällig och en liten ring på artnamnet att den är nyinkommen.

Lista över Smålands växter

Den som vill titta lite närmare på vår floras sammansättning kan få en artförteckning för självkostnadspris, 50 kr. Där finns latinskt och svenskt namn samt antal aktuella fynd av varje växt. Det anges också om arten är tillfällig eller bofast och om den är gammal eller ny (Fig 1). Sätt in pengarna på Smålands floras postgiro 66 29 27-3 och ange att det gäller listan.

Tabell 2. Smålands tjugo oftast rapporterade växter. Siffran före namnet anger antalet rutor med fynd.

1420 Rönn	1413 Gran	1409 Blodrot	1407 Vårbrodd
1420 Tall	1413 Mjölklört	1408 Kråkvicker	1407 Brännässla
1417 Hallon	1412 Blåbär	1408 Grässtjörnbomma	1407 Hundstarr
1415 Kruståtel	1409 Röllika	1408 Asp	1406 Ljung
1415 En	1409 Ängssyra	1408 Påravingel	1406 Bergsyra

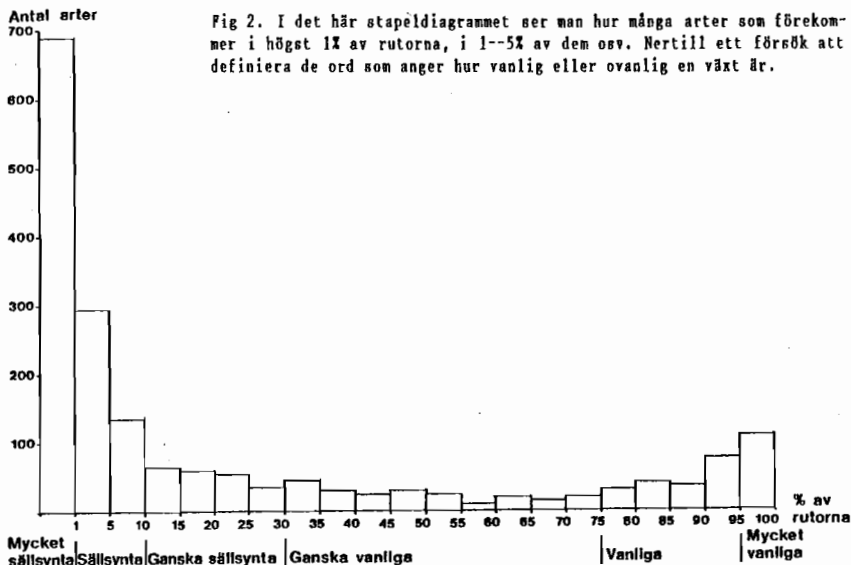
Vanliga och sällsynta växter

I växtlistan står för varje art hur många rutor den har rapporterats från. Tjugo i topp återges här som Tabell 2. Ingen växt finns i samtliga rutor. Rönn och tall, de vanligaste, finns bara i 99% av dem.

Listan visar att Småland är ett skogspräglat landskap. Av de tio vanligaste är alla utom två, röllika och ängssyra, skogsväxter. Man tror lätt att de trivialaste, de som finns på varenda gård, skulle vara bland de allra vanligaste växterna. Men bland de 20 är bara ett ogräs med, brännässlan. Vitgröe kommer först som nr 27, ogräsmaskros är nr 42 och våtarv nr 49.

I Figur 2 ser man att väldigt många arter är sällsynta -- mer än hälften (61% = 1114 st) av de 1883 arter som vi funnit! Då har sällsynt definierats som en växt som förekommer i högst 1 ruta av 10. Av dessa är hela 685 arter mycket sällsynta, med förekomst i högst 1 ruta av 100. 237 arter är bara funna i en enda ruta.

Å andra sidan är ganska många växter vanliga. Om man med vanlig menar att växten finns i 3 rutor av 4 eller mer har vi 285 sådana. Av dessa är 107 mycket vanliga och saknas bara i 1 ruta av 20.

De växter som varken är vanliga eller sällsynta har delats i två grupper. En växt som finns i 3 av 10 rutor får då heta ganska sällsynt medan en som finns i 4 av 10 kallas ganska vanlig. — Definitionerna är på förslag och kan behöva ändras när inventeringen blivit helt klar.

Antal arter i rutorna

Tillsammans har vi hittills gjort 612 848 växtfynd. Om vi dividerar detta med 1432 får vi 428, som alltså är det genomsnittliga artantalet i en ruta. I genomsnittet ingår då rutor vid landskapsgränsen och i den yttersta skärgården. Där är artantalet naturligtvis lågt, i fyra rutor (hållar längst ut i havet) är det t o m 0. Men dessa rutor drar ändå inte ner medeltalet så mycket, tar man bort de 34 gräns- och skärgårdsrutorna där artantalet är under 200 så höjs genomsnittet bara till 437 arter per ruta.

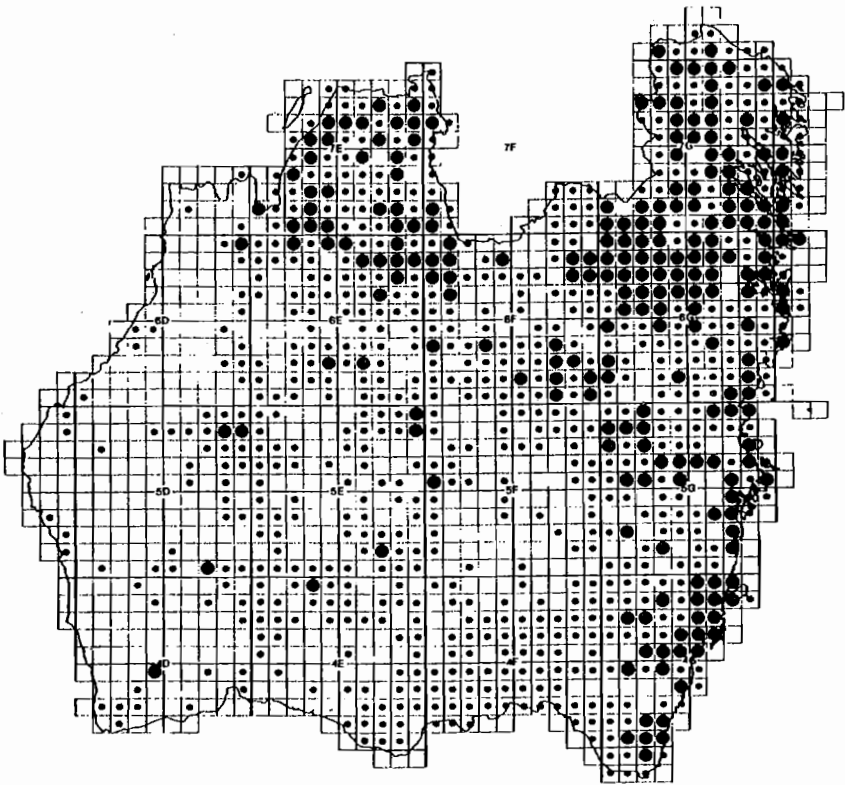

Fig 3. Från de vita rutorna har högst 400 arter rapporterats, från de med liten prick mellan 400 och 500 och från de med stor prick mer än 500 arter. Endast inventeringshäftets förtryckta arter har beaktats.

Toppen och botten

Rekordet då? Ja, Åke Rühling leder med ruta 5G 9h Oskarshamn, där han hittills har 809 växter. Tätt efter kommer Sven Davidsson med 790 arter i ruta 4G 7g Krafslösa. Ska han klara det? Ytterligare sju rutor, alla vid kusten, ligger över 700.

Bottenrekordet ska vi inte tala om! Men en färdig ruta har nog inte under 300 arter ens i de allra fattigaste delarna av Småland.

Fattiga och rika områden

Figur 3 är ett första försök att visa fattig- och rikområdenas fördelning på en karta. Rutor med under 400 arter, mellan 401 och 500 arter samt över 500 arter har markerats olika. De rikaste områdena ligger i norr och öster, i mitten finns en intermediär zon, och de fattigaste ligger i väster och sydväst. Kartan kommer att bli mycket tydligare när vi till hösten har fått samtliga rutor färdiga!

Det verkliga antalet arter

Det går att uppskatta det verkliga artantalet i rutorna från de söklistor som datorn skriver ut. Rutor som anses färdiga (status 3) brukar ha en söklista på 50--70 arter. Man kan då säga att i rutan bör finnas 10% av de arter som finns i 10% av grannrutorna, 20% av de som finns i 20% av grannrutorna, osv. Räkningar på några färdiga rutor har visat att ytterligare mellan 60 och 90 arter troligen finns i dessa. Antalet varierar beroende på om rutan ligger i en artrik eller artfattig del av landskapet, men uttryckt i procent blir det förvånansvärt konstant: i en tillräckligt inventerad ruta har vi funnit ca 85% av det verkliga antalet arter.

Det kan förvåna att vi inte nått högre men det tar alltså mycket tid att få fram de sista 10--15 procenten av en rutas arter. I detta projektet får vi inte sätta ambitionsnivån högre. Nu måste vi inrikta oss på att höja rutor med status 1 och 2, där färdighetsgraden ligger på 50--70%, till status 3.

Och visst känns det bra att veta, att man även i framtiden kan göra spännande, oväntade och sensationella upptäckter i vårt rika landskap!

Arsmötet 1990

äger rum på Grimslövs folkhögskola 6. juli.

Dagen därpå får vi vandra i Linnés fotspår i trakten av Stenbrohult. Nedanstående artikel ger en liten försmak av vad som där finns att se.

Floran i Stenbrohult

Floran i Stenbrohults socken är varierad och relativt rik. Detta har flera olika orsaker. Berggrunden består inte enbart av gnejs utan på flera ställen finns näringsrikare berggrund som hyperdiabas även kallad grönsten. Flera aktiva stenbrott fanns tidigare och grönstenen utnyttjadés till gravstenar och byggnadssten under namnet svart granit. Inom andra områden finns marker som varit under slätter- eller beteshävd sedan mycket lång tid. Inom dessa finns värdefulla floraelement kvar bland både skogsväxter och hävdberoende arter. Ett annat förhållande som gynnat floran är närheten till sjön Möckeln. Detta ger både kulturhistoriska och klimatologiska kopplingar.

Några av de områden som har grönstenspåverkad flora är Höö, Möckelnäs, Råshult och Taxås. Här har också ålderdomligt jordbruk kunnat pågå in i sen tid. På Höö, som är naturreservat, vårdas hela landskapet och en del av ängarna slås med lie. I Råshult finns planer på att återuppta ett mera ålderdomligt jordbruk med lindor i ängarna. Hela landskapet vårdas med hänsyn till skötseln på 1700-talet och speciellt då ängarnas skötsel. På andra håll sker endast betesdrift eller områdena är i dag ohävdad lövskogsmark. Överhuvud är Stenbrohult och särskilt området kring sjön Möckeln mycket lövskogsrikt. I synnerhet rikedomerna på ädellövträd är påtaglig, vilket redan Linné beskrev i sin "Skånska resa". Främst gäller detta för de grönstenspåverkade områdena.

Råshults och Höös flora är relativt väldokumenterad, varför jag endast tar några exempel på de arter som förekommer där. I ängarna i Råshult finns t ex slättergubbe, jungfrulin, nattviol, slätterfibbla och rikligt med svinrot. På Höö finns t ex solvända, ängsnejlika, tjärblomster, svinrot, gulmåra, gullviva, kummin och rödklint.

Taxås och Möckelsnäs är mera okända ur floristisk synpunkt, varför jag ger några fler exempel på arter som har hittats där. En liten del av Möckelsnäs har avsatts som naturreservat, nämligen Kronan (ca 9 ha). I området kan man vid stränderna hitta braxengräs, sjötåtel, nålsäv, spindelblomster och korallrot. I skogsdominerade områden hittar man svartbräken, bergsslok, långsvingel, lundelm, ormbär, trolldruva, backviol, underviol och värteros. Inom mera öppna områden kan man få se värtåtel, vårstarr, ängsstarr, duvvicker, solvända, gullviva, nässelsnärja och slätterfibbla. på Kronan är det mycket gott om lungört och sydlig lundarv.

De beskrivna områdena ligger på nära avstånd från varandra, varför vi troligen hinner att besöka dem alla under årsmötes-exkursionen. Möjligen får vi också tid att se på några lokaler med ovanligare arter. Bestämda löften om exkursionens uppläggning vill vi inte ge redan nu, eftersom vi är beroende av försommarens väderlek och hur långt vegetationen har kommit.

I varje fall skall ni få en bild av Linnés barndomsbygd och de förändringar som landskapet genomgått under senare skeden.

Välkomna till Stenbrohult!

Ingvar Nilsson

Udda växter kring Norra sjukhuset vid Västervik

I hagarna kring det forna torpet Marnäs några km nordväst om Västerviks centrum byggdes Västerviks hospital upp i början av 1900-talet. Förutom vårdpaviljonger för 800 patienter, bostäder åt vårdpersonal m.m. tillkom byggnader för hantverk av olika slag, allt som allt ett 50-tal byggnader, som togs i bruk 1912. Jordbruket vid Marnäs drevs vidare och en omfattande trädgårdsodling inleddes. Kring alltsammans - inklusive strövmråde ca 175 ha - uppfördes höga stängsel, och de båda tillfartsvägarna försågs med grindar och vaktstugor. Självförsörjande på det mesta levde så S:a Gertruds sjukhus, som det kom att heta, väl avskilt från yttervärlden i ett halvsekel.

Småningom bröts isoleringen, grindarna öppnades för gott och stängslen fick förfalla. Och inför 1980-talet med "Smålands Flora" var det bara att stiga på vid Norra sjukhuset, som det nu kallades, och se vad verksamheten kunde ha fört med sig i botanisk väg.

När man från Västerviks "stad" en högsommardag kommer in mot sjukhusområdets centrala del kan man inte undgå att se den ymniga förekomsten av blommande **rödkämpar** (*Plantago media*) i gräsmattorna. Arten kom troligen in redan när parken anlades. Detta gäller säkert också för ett par bestånd av **vitfryle** (*Luzula luzuloides*), som växer i nordvästra delen. I ena fallet har den inte helt oväntat sällskap med **parkgröe** (*Poa chaixii*).

Längst i nordväst, vid vägen mot Marsbäcken, finns rester av en kryddgård med bland annat **vallört** - för ovanlighetens skull den äkta, *Symphytum officinale*. Och i ett stråk mot skogsbrynet har **aklejruta** (*Thalictrum aquilegifolium*) och **gulplister** (*Lamium galeobdolon*) förvildat sig. Ett par hundra meter nordost om kryddgården ligger idrottsplatsen, en senare skapelse förstås. Här finns till exempel **grön kavelhirs** (*Setaria viridis*) och **hårdsvingel** (*Festuca trachyphylla*).

Trädgårdsverksamheten lades ner för något tiotal år sedan. Jorden hålls dock fortfarande öppen, och man kan ännu hitta arter som **gängel** (*Galinsoga parviflora*), **hårgängel** (*G. ciliata*), **nattskatta** (*Solanum nigrum*) och **luddveronika** (*Veronica opaca*). Och ute i ett "surhål" i en havreåker (tidigare trädgård) längst ner mot Maren växte åtminstone för några år sedan gott om **hönshirs** (*Echinochloa crus-galli*).

Allehanda förvildade prydnadsväxter finns runt bebyggelsen. Särskilt anmärkningsvärt är de stora buskage av **videkornell** (*Cornus sericea*), som kantar åkern ner mot Maren. Arten finns för övrigt spridd lite varstans i sjukhusets omgivning. Vid infarten från västervikshället, just där grindarna tidigare fanns, har ett ordentligt bestånd av **rosenoxbär** (*Cotoneaster dielsianus*) fått fäste.

Det gångna årtiondet har inneburit en kraftig bantning av verksamheten vid sjukhuset. Flera av de monumentala paviljongjättarna, som påståtts inte behövas längre, har jämnats med marken. Men även då hittar botanisten ett och annat korn. Rivningen innebär förstås att marken skall snyggas till efteråt, i det här fallet genom insädd med gräs. Och då spirar något år ur gammalt frö i jorden arter som **lönmålla** (*Chenopodium hybridum*), **klöveroxalis** (*Oxalis fontana*), **skär kattost** (*Malva neglecta*), **grön kavelhirs** och **luddveronika**, men även de utåt kusten i nordöstra Småland sällan sedda **norsk fingerört** (*Potentilla norvegica*), **mellanplister** (*Lamium moluccellifolium*) och **krustistel** (*Carduus crispus*) visar sig plötsligt.

Gängel

Det här var ett axplock bland växter, som hört den här speciella verksamheten till. Men det vore väl synd att inte nämna ett par "vilda pärlor" med anknytning till torpet Marnäs, strax utanför själva sjukhusområdet.

Den ena arten är **skogslysing** (*Lysimachia nemorum*), som upptäcktes redan på 1860-talet strax nordväst om Marnäs. Den har under pågående inventering hittats även på grannrutan väster om av Peter Andrae. Dessa lokaler är de enda kända i Småland.

Den andra arten är **skogskorn** (*Hordelymus europaeus*), som växer i en hassellund invid sjön Maren. Lokalen är tämligen nyupptäckt. Självt såg jag arten här för första gången 1972, men västerviksjunkten Hasselrot lär ha känt till växtplatsen några årtionden innan. (I Småland finns ytterligare en lokal för skogskorn: Djurnäs i Västra Eds socken, 4 mil norr ut - här känd sedan 1860-talet).

Det känns skönt att båda sällsyntheterna lever vidare i mycket livskraftiga bestånd.

Birger Danielsson

Några växtfynd sommaren 1989

i Nässjö-trakten samt runt Landsjön norr om Huskvarna

- Ruta 6E 7h **Ängsvärlök** (gräskant, Hultarp)
- 6E 8g **Nässjö stad; Rosendunört** (dike), **hårgängel** (rabatt)
- 6E 8i **Småborre** och **Läkevänderot** (lövskog vid banvall, Brevik)
- 7E 0f **Rosenlök** (grässlänt, Hulu)
- 7E 0i **Vattenmynta** (damm SV om Knutstorp)
Mossviol (vid Valbrobäcken 1250 m S om Flisby kyrka)
- 7E 1i **Vippstarr, kärrbräken, sumpnycklar** (sydändan av Bälsjön)
Hartmannstarr, Tuvstarr (fuktig betesmark SO om Vibäck)
Mossviol (skogsback, Mariefors)
Bankrassing (banvall, Flisby)
Källört (fuktig ängsmark, ymnigt 800 kvm Sunneränge)
- 7E 1j **Skogsbingel** (lövlund, ymnigt SV om Nöbbele)
- 7E 1h **Plattsäv** (betad kärräng, Torsjö)
Vippstarr, ögonpyrola (sumpig skog, Lidhult)
Skogsbräsa (fuktig bergsbrant, Täringstorp)
Mursenap (banvall S om Flisby järnvägsstation)
- 7E 3f **Sumpnycklar, ängsnycklar, gräsull, ullsäv** (sydöstra delen av Breafallamossen)
- 7E 3c **Vattenväxter i och vid Landsjön:**
Korsandmat, stor andmat, hårmöja, kors slamkrypa, axslinga, borstnate, höstlänke, blåsäv, plattstarr, jättestarr, sprödarv, ludd-dunört.

Inger Bergqvist
Kolonigatan 18
571 35 Nässjö

Databas över sällsynta växter i Småland.

När projekt Smålands Flora började inventera kärlväxternas förekomst i landskapet fanns säkert tanken på att datorisera alla utbredningsuppgifter som skulle komma fram. Den tanken stupade direkt på ekonomiska faktorer, att hyra in sig på dåtidens stordatorer skulle medföra astronomiska kostnader för en liten ideell förening. För de floraprojekt som startar nuförtiden är datorisering av alla inventeringsresultat en självklarhet. Idag har ju datorn blivit vanlig och kostnaden att använda sig av den behöver inte alls bli stor. Data-lagring av växters förekomst eller ej i de 1432 rutorna i Småland startades tidigt genom Göran Wendts försorg och vi har hela tiden kunnat följa inventeringens fortskridande i utbredningskartorna.

När floran nu ska skrivas så har vi fullständiga kartor över de flesta av våra arter och behöver inte tänka så mycket mer på det. En databas som vi saknar däremot är utbredningsuppgifter på de sällsynta växter som ska publiceras i floran. Man kan ju bara tänka tanken på hur en författare till en art måste leta upp dokumentationen till ett 50-tal lokaler från våra ibland inte fullständigt ifyllda 28-sidiga listor. Han blir tvungen att ta fram socken, geografiskt läge, biotopuppgifter, koordinater, fyndår och finnare. Troligen måste han också tala med några uppgiftslämnare för att få fram en fullständig dokumentation. Kort sagt ett mycket stort arbete som vi skulle kunna hjälpas åt med, inte minst med tanke på att antalet arter nu är över 2000 i landskapet.

Ett pilotprojekt startades i höstas i Värnamo av Lennart Persson, Ninni Thörn, Evert Norell, Lennart Stenberg och Torsten Johansson. Vi beslöt att samla in uppgifter från 211 rutor i nordvästra Småland. Arterna valdes ut av Thomas Karlsson med hjälp av en fullständig artlista och utbredningskartorna. Alla arter som finns i mindre än 10 % av alla rutorna i denna del av Småland togs med. Till denna lista lade vi en del vanligare arter t ex sådana som tidigare ej varit kända från trakten, starkt minskande äng- och hagmarksväxter samt några indikatorarter för vissa hotade biotoper. På så sätt skall databasen kunna användas även i floravårdssammanhang.

Efter 3 månaders arbete har vi fått ihop 3.900 art/lokal-uppgifter från 180 inventeringsrutor. Arterna har plockats ut från utskriften av databasen i Lund, läsning av de 28-sidiga listorna och med hjälp av de rutansvariga. Till vår glädje blev alla inventerare vi tog kontakt med mycket intresserade av arbetet och hjälpte oss att få en fullständig bild av de sällsynta arterna än vad som tidigare ofta hade lämnats.

Arbetsgruppens resultat presenterades vid senaste styrelsemötet den 3:e mars och vi enades om en enhetlig behandling av uppgifterna. Intresset var här stort och snart kan större delen av landskapet få sina lokala databaser över sällsynta arter.

Här är några exempel ur nordvästra Smålands databas:

Slöjsilja
Reftele
Vä norra gården
Gräsren mellan betesmark och trädgård
5D 8c 21 29
1987 (LD)
NT EtN

Brunklöver
Åker
Lomsjö 200 m N
Gammal slåttermark med nattviol, låsbräken
6D 5h 03 20
1985 (foto)
LP Lts

Sandglim	Sandstarr
Öreryd	Landeryd
Kullen	Järnvägsstationen strax SV
Åker i träda	Bangårdsområde massvis
6D 5e 13 17	5C 6j 06 06
1989 (LD)	1987 (eh)
EL LEP Lts	NN

Uppgifterna skrivs in på dat. med något ordbehandlingsprogram. Varje post består av 7 rader följd av en blankrad. Raderna bör innehålla följande uppgifter. Saknas någon uppgift helt skriv ett streck i den raden, annars kan datorn ta fel vid sorteringen.

1. Svenskt namn enligt senaste artlistan.
2. Socken enligt den indelning som gällde 1980.
3. Geografisk angivelse enligt den topografiska kartan. Börja med namnet på gård, göl, berg etc, sedan antal meter och riktning.
4. Växtplatsbeskrivning, helst så fyllig som möjligt.
5. Ekonomiska kartrutans beteckning och koordinater i RUBIN.
6. Fyndår. Här lägger vi till några parenteser t ex: (TK!) betyder att belägg kollats av Thomas, (eh) belägg finns i finnarens eget herbarium, (LD) belägg kollat av Thomas finns i Botaniska museet Lund, (foto) om fotografi finns osv.
7. Finnare och de som inventerat på fyndlokalen och alltså har kännedom om fyndet. Använd våra förkortningar.

Lennart Stenberg
Fastlagsvägen 13
126 48 Hägersten

INVENTERING AV ÄNGS- OCH HAGMARKER I JÖNKÖPINGS LÄN

Det har väl knappast undgått någon med intresse för landsbygden att det pågår en rikstäckande inventering av de naturliga men hävdberoende gräsbarande markerna som populärt kallas ängar och hagar. Marker som under århundraden varit föremål för kontinuerlig hävd med lie och betesdjur. Dess betydelse för flora, fauna och landskapsbild är mycket stor och som bas för jordbruket är boskapskötseln ännu en viktig del i skogsbygderna. Ängarna har däremot för länge sedan spelat ut sin roll och slåttermarkerna utgör idag bara bråkdelar av tidigare arealer. Hoten mot de få återstående naturliga fodermarkerna är främst igenväxning och gödsling. Tillämpningarna av skogsvårdslagen, jordförvärvslagen, ändring av skattelagstiftning och försämrad lönsamhet för jordbruk kommer ytterligare att förvärra situationen.

Inventeringen sker på länsbasis med länsstyrelsens miljövårdsenhet som ansvarig. Inventeringen är nu inne på sitt fjärde och sista år och i slutet av 1991 finns förhoppningsvis en sammanställning för varje län över de mest värdefulla objekten.

I Jönköpings län utförs arbetet av Andersson & Appelqvist – Ekologisk konsult. Här görs kommunvisa redovisningar över alla objekt som bedöms ha betydelse för naturvården. Hittills finns Gislaved, Gnosjö, Eksjö och Aneby publicerade. Vaggeryd och Tranås kommer senare i vår och därefter Vetlanda och Sävsjö, vilka inventerades under 1989. Under 1990 ska så slutligen Jönköping, Värnamo och Nässjö inventeras.

Syfte

Mot bakgrund av det hot som vilar över landsbygden i allmänhet och hagmarkerna i synnerhet är det angeläget att skaffa fram kunskap om den aktuella situationen för ängs- och hagmarkerna. Innan inventeringen startade fanns knappt någon kunskap om länets värdefulla ängs- och hagmarker. Det viktigaste syftet var således att lokalisera och avgränsa sådana objekt samt att göra en naturvärdesbedömning enligt en 4-grädig skala. Inventeringen utgör viktigt underlag för miljövårdsenhetens prioriteringar av NOLA-stöd till markägare som hävdar de värdefulla markerna. Då det inom länet är förvånansvärt få ängs- och hagmarker som säkerställt med naturvårdslagen kommer inventeringen förhoppningsvis att ligga till grund även för reservatsbeslut. Inventeringsrapporterna syftar även till att lyfta fram dessa till synes självklara men samtidigt förbisedda marker i det småländska landskapet för en bredare publik, såväl bland beslutsfattare som en naturintresserad allmänhet.

Metodik

I korthet består inventeringen av 3 steg:

Förarbetet, där flygbildstolkning är det viktigaste instrumentet för lokalisering, men då även enkätsvar från ideella föreningar och andra kommer till användning. Objekten utgörs som regel av en by och avgränsas bäst i flygbilden men gränserna justeras i fält.

Fälтарbetet, som sker under vegetationsperioden då florán som är den viktigaste värdemätaren lättast låter sig inventeras. Här tillmäts fältskiktet störst betydelse och det bör betonas att vi eftersöker vegetationstyper som uppvisar ringa spår av sentida ingrepp, d v s oskadade ekosystem. Förekomst av sällsynta arter är naturligtvis ett plus men enskilda sådana förekomster värderas inte lika högt. Den naturvärdesbedömning som sker av varje objekt grundar sig således i första hand på grässvålen medan övriga naturvärden som lövskogar, kulturhistoriska spår, landskapsbild och sociala värden vägs in som stödkriterier. Fältinventeringen följer ett visst standardiserat mönster där förutom förekommande vegetationstyper som anges i de objekt där naturvärdet bedöms som särskilt högt, även hävd, grad av ingrepp och kulturhistoriska spår noteras.

Efterarbetet med renritning av kartor, inläggning av inventeringsblanketter på data, objektbeskrivningar, layout av slutrapporten mm, vilket tar den största tiden i anspråk, görs i stort sett av inventerarna själva.

Resultat

Hittills har således 8 av länets kommuner inventerats och det är därifrån den redovisade statistiken nedan kommer ifrån. I siffrorna ingår även orättat material från Sävsjö och Vetlanda varför smärre fel finns med i redovisningen.

Annan gräs bärande mark enligt SCB 1976	22225 ha
Totalt inventerad areal	18892 ha
Totalt redovisad areal	9061 ha
Biologiskt dokumenterad areal (flnaste ytorna)	5397 ha
Ovanstående siffror avser de 8 inventerade kommunerna	

Kommentar: Siffrorna talar sitt tydliga språk hur kraftigt de naturliga fodermarkerna har minskat. Ändå kvarstår faktum: Det finns marker kvar att rädda!

Markerna är inte jämnt spridda över länet. T ex Gislaved som är tre gånger större än Tranås har mindre än hälften så mycket naturliga fodermarker som Tranås.

Total areal av ett urval markslag:

Öppen betesmark	3803 ha
Lövhagar av olika slag	4003 ha
Sötvattenstrandäng	363 ha
Utmarksbeten av olika slag	321 ha
Totalt redovisad areal slättermark	235 ha
Slättermarker av olika slag som hävdas väl	122 ha

Kommentar: Siffrorna visar att Jönköpings län hävdar sig mycket väl som ett län där slättertraditioner lever kvar. Bakom siffrorna gömmer sig lokala olikheter. Av den välhävda slätterytan återfinns nästan 30 ha i Vaggeryd fördelade på närmare 50 objekt. De tre sydvästra kommunerna (Gislaved, Gnosjö och Vaggeryd) kan jämföras med de tre i nordöst (Tranås, Aneby och Eksjö). Av totalt 184 delobjekt med slätter i de sex kommunerna återfinns 143 i de tre i sydväst. Antalet delobjekt för de bägge grupperna är ungefär lika stort men areellt sett har den nordöstra gruppen dubbelt så mycket fodermarker. Tranås saknar helt välhävda slättermark. I Vetlanda finns 23 ha slättermark intill Emån fördelade på tre objekt. Eftersom det rör sig om i huvudsak marker intill icke avsänkta vatten har de ett särskilt stort bevarandevärde genom den långa kontinuiteten i hävden. Sådana marker är verkliga rariteter i södra Sverige. Här ska samtidigt tilläggas att all välhävda areal i siffermaterialet inte har lång slättertradition bakom sig.

En annan ålderdomlig hävdform som särskilt tilldrar sig vår uppmärksamhet är lövtäkt. Denna fodertäkt är sannolikt den äldsta hävdformen i landet med anor från yngre stenåldern. Idag förekommer s k hamling på förvånansvärt många platser i främst Eksjö och Vetlanda. Det bästa fodret får man från ask, lind och lönn varför de ofta planterades i byarna. Lövtäkten sker mest i anslutning till gårdar, men på sina håll finns det gårdar med hela hagar dominerade av hamlade träd, vilka växer spontant. I vissa fall rör det sig om mycket gamla traditioner där man ännu idag regelbundet toppar lövträden. Här ska särskilt framhållas Broddatorp och Svarthult-Hulu, Ramkvilla samt Ingaboda, Fröderyd.

Merparten av de marker som betas är gamla slåtterängar. 321 ha utgörs av betade skog eller öppen mark där beteskontinuiteten sannolikt är mer än 100 år (s k utmarksbete). Samtidigt ska här sägas att det finns många betade skogar som inte kommit med i redovisningen p g a brister i inventeringsmetodik. Förutom de 62 ha öppna eller buskrika utmarker som hittills lokaliserats kan ytterligare marker gömma sig bland vanlig "öppen betesmark". Länetts hittills enda påträffade ljunghed finns i Tröjebo, Byarum i Vaggeryd.

Även bland sötvattenstrandängar står sig länet väl i jämförelse med andra. En stor del finns i Gislaved runt Draven och även Kävsjön, Store mosse i Gnosjö hyser betydande arealer. Det vattendrag som har mest strandängar är Ernån där såväl betade som slåttade marker ingår i den redovisade statistiken.

Lövhogarna är speciellt innehållsrika på ädellöv i östra delen av länet. Eksjö och Vetlanda har hälften av blandlöv- och ekhogarna, areellt sett. I Vaggeryd, Tranås och Aneby utgör björkhagar minst halva arealen av lövhogarna.

Ett urval vegetationstyper, typiska för naturliga fodermarker:

	Gislaved	Gnosjö	Vaggeryd	Eksjö	Aneby	Tranås	Sävejö	Vetlanda
Torrängar	31	4	74	64	100	48	12	134
Rödvenfriskäng	107	27	177	162	149	83	52	318
Högörtfuktäng	4	6	37	68	48	27	32	132
Gräs-lågstarrängar	73	26	100	106	85	71	37	182
Svinrotäng	9	5	8	2	10	2	1	11
Rödvenhed	94	31	75	99	42	35	18	86
Stagghed	35	10	21	38	42	2	14	56

Kommentar: Siffrorna avser det antal gånger respektive vegetationstyp noterats. Ur dem kan utläsas att frodiga högörtfuktängar med ängabollar och brudborste blir vanligare österut i länet. Torrängar har en motsvarande fördelning men med en topp i Vaggeryd där Vaggerydssyeniten ofta utgör underlag. Svinrotängar indikerar långvarig slåtterhävd och finns naturligt nog mer i västra länsdelen där flest slåtterängar påträffats. I Aneby och Vetlanda finns större andelen svinrotängar i extensivt betade hagar. Heddar och mer eller mindre artrika gräs-lågstarrängar verkar vara jämnt spridda över länet, och deras förekomst speglar istället var det finns välhävdade fuktängar respektive hedmarker som inte förstörts av gödsel eller diken. Deras artinnehåll skiljer sig annars naturligt mellan sydväst och nordost.

Frekvens av ett urval ängsväxter i de inventerade kommunerna:

	Gislaved	Gnosjö	Vaggeryd	Eksjö	Aneby	Tranås	Sävsjö	Vetlanda
Solvända	2	0	41	78	75	71	11	165
Stenmåra	74	9	51	2	0	0	16	2
Backtimjan	16	2	33	0	0	0	0	0
Granspira	26	9	20	4	5	0	3	5
Ängabollar	4	1	47	107	90	71	38	170
Slåttergubbe	128	39	166	151	129	34	53	259
Fältgentiana	2	1	9	8	16	4	0	2
Klasefibbla	0	0	3	4	5	21	0	33
Backsippa	13	0	25	7	24	9	10	27
Vildlin	1	0	2	6	0	8	1	3

Kommentar: Urvalet av ängsväxter har gjorts för att belysa frekvenskillnader mellan olika delar av länet.

Den sydvästra och centrala delen tillhör en annan naturgeografisk region än östra och norra delen av länet. I den förra är nederbörden betydligt högre och innehåller mer salter. Berggrunden är i sydväst mer enhetlig av näringsfattig gnejs med ett större undantag i Vaggerydssyeniten och ett smalt hyperitstråk med utsträckning från norr till söder. Den centrala och nordöstra delen är mer varierad med grönstensförekomster mm i graniten och i nordligaste delen är jordtäcket kalkrikare genom istransport från Östergötlands kalkområden.

Förekomsterna av stenmåra och granspira tunnna ut alltmer mot nordost medan backtimjan tycks saknas helt på högländets centrala och östra delar. Granspiran förekommer i Vaggeryd, Gnosjö och Gislaved i såväl fattiga fuktedar som lite rikare fuktängar medan den i Eksjö och Aneby enbart noterats i rikare fuktängar som kompenserar den lägre nederbörden och dess lägre salthalt. I södra Vetlanda och södra Sävsjö är den funnen i både fattiga och rika miljöer. En av de rikaste lokalerna finns i Tunnabo, Stengårdshult i Gislaved.

Flertalet ängsväxter är vanligare mot nordost där torrängar är mer frekventa. Exemplet solvända belyser detta. Klasefibbla är en annan av dessa ängsväxter. Men dess inskränkning till nordost beror inte på klimat eller andra faktorer som betingas av det geografiska läget. Förklaringen är istället förekomst av gynnsam näringsstatus i marken. Arten hör till de skalkgynnade växterna. Dess utbredning är därför fläckvis i stora delar av länet. I Vaggeryd finns den i området med Vaggerydssyenit medan i norra länet är det jordtäckets högre kalkhalt som är gynnsam. I Vetlanda är den frekvent förekommande där berggrunden innehåller mycket grönsten.

Ångabollar tillhör också de kalkgynnade arterna men inte lika krävande som föregående. Den verkar avta mot norr, vilket kan förklaras av att den samtidigt är en höglandsart och Tranås ligger på randen av höglandet.

En höglandsart som samtidigt är kalkskyende är slättergubben. Den minskar klart i antal i Tranås medan den annars är jämnt spridd.

En art som i länet är oberoende av geografisk belägenhet och kalkhalt i marken är backsippan. Förekomsten av betade grusåsar och sandbrinkar intill vattendrag avgör i huvudsak dess utbredning.

Fältgentianan finns spridd över hela länet men är en mycket sällsynt art som i regel bara påträffas i välhävdade ängar och naturbeten. Men även om de kraven är uppfyllda är det långt ifrån säkert att den finns. Flertalet populationer är senblommande (aug-sept). Av sammanlagt 42 noteringar utgörs 10 av tidigblommande populationer (juni). I Tröjebo, Byarum finns båda typerna inte långt från varandra. I Aneby utgör slättermarker en tredjedel av lokalerna men så gott som samtliga lokaler är gammal ängsmark. Förekomsterna i ängar är oberoende av kalkhalt medan den i betesmarker tycks vara kalkgynnad. I Aneby finns 3/4 av lokalerna antingen på grusåsar som innehåller en inte obetydlig andel kalksten i denna del av länet eller i pärlheten av diabasförekomster i berggrunden. I Vaggeryd finns 2/3 av lokalerna på näringsmässigt gynnsamma marker. Den rikaste lokalen som påträffats ligger något motsägelsefullt på ljungrik moränmark som betas av hästar i Ryggestorp, Säby i Tranås.

Vildlinet är ursprungligen en art som varit knuten till ängsmark. Den har emellertid hittat andra biotoper där konkurrensen från högre vegetation är liten som slagghögar, tegdiken och vägkanter. Vi antar att merparten av de drygt 60 rutor där Smålands flora sett arten i länet avser sådana lokaler. Själva har vi som synes inte funnit många lokaler i genuina grässvålar. Alla utom 1 fynd i sydvästra länsdelen (Lövfällan, Hjälmseryd i Sävsjö) är i själva verket gjorda i sekundära biotoper i direkt anslutning till objekten. Flertalet lokaler finns inte oväntat i Tranås med tanke på att arten är kalkgynnad. Här är biotopkraven inte lika höga som i kalkfattiga trakter. Den har hittats både i torra och fuktiga ängar.

En liknande ekologisk nisch har höskallran. Vi har funnit den på endast 7 lokaler jämfört med över 50 inrapporterade kartblad från florainventerarna! Vi har uteslutande sett den i hackslåttmark där liehävden nyligen ersatts av betesdjur. Gemensamt för våra utbredningskartor är den jämna spridningen över länet. Bjärknäs, Hjälmseryd i Sävsjö är den rikaste lokalen med 1000 ex.

En art som har svårare för att klara av ett minskat hävdtryck på vegetationen är ljungögontrösten. Den kräver välbetad ljung och helst markblottor. Betesmarken måste ha varit kontinuerligt hävdad. Om den växer igen en tid går ögontrösten snart ut. I dagsläget är det inte många lokaler som uppfyller detta. En räddning för denna konkurrenssvaga art är de körskador som uppstår efter terränggående fordon. Gissningsvis är flertalet av de 10 aktuella lokaler i länet som rapporterats av Smålands flora av den kategorin. Själva har vi bara funnit

vardera en lokal i Tranås och Vetlanda under inventeringen. Finns det fler kända lokaler i betesmarker??

Vanlig nattviol har uppenbarligen gått starkt tillbaka under senare år i länet. Endast 20 fynd har gjorts. Det kan dock finnas en del bland de 240 obestämda nattviolerna och den är inte alltid fertil men faktum kvarstår att igenväxningen av äng och hage har gjort att vanlig nattviol minskat i motsvarande takt medan den grönvita ökat. Detta har medfört att vi döpt om den vanliga till äkta nattviol. En enda lokal med riklig förekomst har noterats, i en välslagen slåtteräng i Eksjö. Enligt en preliminär utbredningskarta för nattviol förekommer den i så gott som varje ruta i Kalmar län och ett stycke in på Jönköpings sida om länsgränsen för att snabbt avta längre västerut. Tydligt kompenseras andra faktorer brister i hävden här. Forskning kring de olika arternas ekologi och biologi krävs sannolikt innan frågetecknen rätats ut.

Under inventeringen har vi fått upp ögonen för arter som kanske inte är så kända bland botaniker i allmänhet. Antingen genom att arten liknar en vanligare art eller att dess biotop inte är känd. Nedan följer ett urval sådana arter samt de roligaste fynden.

Atlantmaskrosor. En kollektivart man får hålla ögonen efter på försommaren då de yttre upprätta holkfjällen avslöjar dem. Efter blomningen knappast möjlig att skilja från ogräsmaskros! Den var känd från ett tiotal kartblad i hela Småland när vi startade inventeringen. Vi har funnit den på 21 lokaler, från Bolmen i sydväst till Östgötagränsen längst i norr i svagt fuktiga gräsmarker som regel helt ogrödslade, vilket i sig utesluter förväxling med ogräsmaskros. Den finns säkert på i stort sett varje kartblad om den eftersöks under blomningstiden! Det rör sig om åtminstone två skilda arter men vi har tyvärr inte skilt på dem i inventeringen. Den ena har långsmala, ofläckade ljusgröna blad. Den andra är mer bredbladig med oregelbundna flikar och dessutom rödfleckig. I Lövfällan, Hjälmeryd förekommer de tillsammans och de tycks ha samma ståndortskrav.

Hartmansstarr. Funnen i 12 inventeringsrutor i länet av Smålands flora. Arten trivs bäst i fuktiga ängar på kalkrikare grund och flertalet fynd är gjorda i norra länsdelen. Under våra tre inventeringsår har vi hittat den i 19 delobjekt, varav 2/3 i Tranås och Aneby. Ett udda fynd gjordes så långt mot sydväst som i Gärhovs storäng, Byarum i Vaggeryd, förmodligen inte långt ifrån där majvivan sågs senast för 25 år sedan. Att hartmansstarr inte blivit funnet beror kanske inte så mycket på dess likhet med bindstarr som att grässvålarna förr betades och slogs så väl att starrarna inte tilläts gå i ax. Hartmansstarr är en förhållandevis konkurrenskraftig starrart som säkert gynnas i ett första igenväxningsstadium av våra fuktängar. För majvivan innebar det däremot slutet på dess förekomst i länet.

Finnögontröst. En art som upptäcktes först för drygt 10 år sedan i Småland (Södra Vätterbygden) och sen hittades mitt på höglandet i både Nässjö och Eksjö. Säkert har denna art varit förbisedd men blivit alltmer ovanlig i takt med att de ogrödslade grässvålarna med lång kontinuitet minskat i utbredning. Den kan även uppträda i sekundära biotoper typ vägkanter och grustag. Under vår

inventering har vi funnit den på tre lokaler, varav ett sydligt fynd i Gudmundsås, Bäckaby (södra Vetlanda) ligger långt från de övriga och är också den enda lokalen som är en slätteräng. Den rikaste förekomsten innehåller 1000 exemplar och ligger i Hult, Bredestad i Aneby. Gemensamt för lokalerna är artrik, mer eller mindre fuktig ängsvegetation.

Vityxne en växt som snart kan komma att försvinna ur länets flora

Drakblomma. Den kanske mest sensationella av alla fynd var nog drakblomman som blev återupptäckt på sin tidigare kända lokal vid Köpstad nära Vrigstad i Sävsjö efter mer än 60 års anonymitet. Närmaste kända lokaler finns i övre Åtradalen i Ulricehamns kommun. Det var bara ett exemplar med tre blommande stänglar som såg vissna ut redan vid midsommar i den knastertorra slänten.

Andra trevliga fynd i gräsmarkerna som slutligen ska nämnas summariskt är plattsäv, brudsporre och krissla med vardera ett fynd i Tranås; ängsskära och stånds i Aneby (4 resp 1 fynd); slank- och klubbstarr och ängsvide i Vetlanda; ängsvide, mosippa och axveronika i Sävsjö, bägge sistnämnda med 1 resp 3 fynd i Vaggeryd där även jordtistel och backsmörblomma (8 fynd fördelade på 6 lokaler och 4 kartblad) ska nämnas och slutligen i Gislaved, ett fynd av vityxne och en aning perifert i det här sammanhanget fullt av rågåster i en rågåker i Knavrabo, Burseryd.

Det är inte bara hagmarkernas blomväxter som tilldrar sig vårt intresse under inventeringen. Vi håller även ögonen på andra växtgrupper som svampar, lavar och mossor i de fall då det finns anledning att inventera dem. Naturligtvis finns det i djurriket arter som är knutna till ängs- och hagmarker, inte minst bland insekterna, men de är mer svårinventerade och noteras endast sporadiskt. Här följer lite om de hotade arter som påträffats.

Svampar: Några svampsläkten förekommer främst i ogödslade gräsmarker. Det gäller jordtungor och flertalet vax- och rödskivlingar. Eftersom deras fruktkroppar uppträder sent under vegetationsperioden och bara om sommaren inte varit alltför torr, är det mest i Eksjö och Vaggeryd som de kunnat inventeras. Anmärkningsvärt många fynd gjordes här av den i Sverige mycket sällsynta *Hygrocybe ovina* (3 respektive 4 fynd). *H. spadicea* hittades på en lokal i Vetlanda, vilket lär vara det enda fyndet i Småland sedan Elias Fries utforskade Femsjö under förra seklet!

Lavar: Ett släkte som framför alla ska nämnas i detta sammanhang är *Gyalecta* med *G. ulmi* (almlav) i spetsen som växer på riktigt gamla ädellövträd. Det mest frekventa substratet är ask med spår efter lövtäkt (hamling). Arten indikerar mycket lång kontinuitet hos de lövbestånd den påträffas i. Gamla hamlade träd har sannolikt förekommit i hela länet men påträffas idag mest i östra delen. Av de 52 lokaler som almlav hittats på svarar Eksjö och Vetlanda för hela 42. Hela bestånd av sådana träd finns ännu kvar på många platser. Här kan nämnas Boda löväng och Kvänsås i Eksjö samt Broddatorp och Ingaboda i Vetlanda. Övriga förekomster av almlav återfinns i Tranås (5), Aneby (1) och Sävsjö (4). Dess mindre släkting *G. flotowii* har setts på en lokal i Tranås.

Blomskägglav som har mycket få aktuella lokaler i Sverige hittades i två lövhagar på ek i Gislaved. De flesta äldre fynd är gjorda i Småland.

Riktigt gamla ekhagar hyser en rik flora med skorplavar och svamp, däribland många hotade arter. Här ska nämnas *Catillaria graniformis* och knappnålslavarna *Calicium adpersum* och *Chaenotheca phaeocephala* samt oxtungsvamp. Sådana ekhagar förekommer främst i anslutning till gods i Vetlanda och Tranås. Länet kanske värdefullaste ekhage med extremt gamla träd finns i Trishult, Lannaskede i Vetlanda.

Slutligen ska nämnas silverlav (*Parmelia tiliacea*), med ett fynd i Vaggeryd, och skrovellav (*Lobaria scrobiculata*) med ett fynd i Gnosjö. Båda fynden gjordes på lönn.

Mossor: Till de hotade arterna i länet hör levermossan *Riccardia incurvata* och piprensarmossan (*Paludella squarrosa*) vilka hittades på en betad sjöstrand i Gnosjö resp ett betat källkärr i Aneby.

Ett trevligt fynd gjordes i en öppen betesmark i södra Gislaved där en ny art för Småland hittades: *Campylopus introflexus* som är en sen invandrare till Sverige från södra halvklotet.

Insekter: Här ska bara nämnas att den i landet sällsynta trumgräshoppa hittades på två lokaler i Alseda socken, Vetlanda och att spindelörtstinkfly hittades för första gången i länet i samma socken. Den torde gå att finna på fler lokaler i kommunen då dess värdväxt är funnen i 40 delobjekt i östra delen.

Av ovanstående kan man tro att det bara är artinnehållet i markerna som värderas. Det handlar visserligen om biologiska värderingar men av ett

kulturpräglat landskap. Därför är tidigare och nuvarande hävd avgörande faktorer vid vår bedömning.

Efterlysning

Att vi är angelägna om förekomster av sällsynta ängsväxter behöver vi knappast påminna om. Vad vi därtill skulle vilja veta är om det gjorts några studier av vegetationen eller floran i några väl definierade ytor i ängs- eller betesmarker i länet. Antingen det är fråga om rena artilistor eller mer ambitiösa vegetationsanalyser är det mycket angeläget att ha som referensmaterial för senare uppföljning av t ex växtekologerna i Lund som kommit med flera förfrågningar de senaste åren.

Hjälp med och uppföljning av inventeringen

Inför det kommande inventeringsåret vill vi understryka betydelsen av ideella föreningars engagemang i inventeringen. I Värnamo har naturskyddsföreningen skickat in kartor över områden som de anser vara värdefulla hagmarker. I Nässjö har Smålands flora bidragit på liknande sätt och rapporterat vad de känner till. I Jönköpings kommun är däremot enkätsvaren mer sporadiska.

Centralt samarbetar vi med Smålands flora genom att utbyta information mellan databaserna. Därigenom får vi reda på förekomster av särskilt ovanliga växter som är knutna till äng och hage och kan därefter kontakta den aktuella inventeraren. Smålands flora å andra sidan får utöver en kompletterande inventering, värdefull information av ängsväxternas frekvens och förekomst i stort att ta fasta på vid arbetet med att skriva floran.

Fältgentianan eller som den också kallats, stålörten, har valts som symbol för ängs- och hagmarksinventeringen.

Alla som är intresserade kan naturligtvis hjälpa till för att ängs- och hagmarksinventeringen ska bli så heltäckande som möjligt. Små områden som t ex slåttermarker undgår ofta upptäckt genom att de inte kan skiljas ut i flygbilden. Ett annat markslag som metodiken inte är lämpad för är betade skogar och därför blir redovisningen för dem bristfällig. Små bestånd av sällsynta, hävdberoende arter kan vi under ett hastigt fältbesök vid fel tidpunkt lätt förbise. Om du känner till lokaler för sådana arter i hävdade marker är det värdefullt om du tipsar oss, även i de redan inventerade kommunerna. Det gäller även om du saknar något område i de redovisade kommunerna eller om du tycker vi värderat något område fel. En inventering av vad det än må vara blir aldrig fullständig! När inventeringen är klar för hela länet sker en översyn just av naturvärdesklassningen, då det kan finnas anledning att omvärdera vissa objekt med hänsyn till ny kunskap.

Samtidigt hoppas vi att våra kommunrapporter inspirerar till fördjupade botaniska studier i de områden som redovisas. Ängs- och hagmarksinventeringen är ingen regelrätt inventering av ängsväxter utan mycket förblir antagligen oupptäckt. Knappast några detaljerade undersökningar av florans existens i Jönköpings län. Våra mest hotade arter bör eftersökas med inventeringarna som guide. För svamp, fjärilar m fl insekter är markerna i mycket utforskade och här återstår massor att upptäcka!

Vår förhoppning är också att inventeringen väcker känslan att bevara våra blomsterrikaste marker med fortsatt hävd. Utan betesdjur i skogsbygderna skulle de snart vara ett minne blott för alltid. Det gäller alltså att hejda granplanterna nu innan det är för sent! Konsten att hantera en lie är lyckligtvis inte bortglömd på Småländska höglandet men det är inte överallt man har insett vilken betydelse för florans livslåttern spelar!

Vi som tagit fram underlaget till denna artikel är Tomas Fasth, Patrik Eriksson, Thomas Appelqvist och Leif Andersson med förstnämnda som författare.

Adressen till inventeringarna är Ängs- och hagmarksinventeringen, Länsstyrelsens miljövårdsenhet, 551 86 Jönköping. Tel 036-157298. Under andra halvan av maj och t o m större delen av september är adressen Tomas Fasth, Dala Södergård, 560 28 Lekeryd. 036-82028.

Inventeringsrapporterna beställs från miljövårdsenhetens expedition, tel 036-157000.

Den som vill fördjupa sig i hagmarkernas biologi eller bakgrunden till inventeringen kan läsa vidare i följande:

Andersson, L & Appelqvist, T. 1987: Lunglav och almlav, indikatorer på värdefull lövsög. - Svensk Botanisk Tidskrift 81: sid 185-194.

Ekstam, U, Aronsson, M & Forshed, N. 1988: Ängar. Om naturliga slåttermarker i odlingslandskapet. (Bok från Naturvårdsverket som kan beställas billigare från miljövårdsenheten i Jönköping.)

Fogelfors, H. 1985: Gödslingens inverkan på flora och vegetation i naturbetesmarker. Sveriges lantbruksuniversitet. Fakta - Mark/växter 22.

Statens naturvårdsverk. 1987: Inventering av ängs- och hagmarker. En handbok och inventeringshandledning och därför ingen bok som inbjuder till sträckläsning.

Nitare, J. 1988: Jordtungor, en svampgrupp på tillbakagång i naturliga fodermarker. Svensk Botanisk Tidskrift 82: s 341-368. (Innehåller även andra svampgrupper och mycket allmänt om ängs- och hagmarker.)

Glöm inte att skicka ditt bidrag till PARNASSIA
senast 15 september 1990!

adr. Brita Ekenfall, Ekefall, 571 94 Nässjö
tel 0380 / 138 72

PARNASSIA 1/90 årg 3

innehåll

sid	1	Ingvar Christoffersson: Rönnen
	3	Thomas Karlsson: Siffror om Smålands flora
	9	Arsmötet Ingvar Nilsson: Floran i Stenbrohult
	11	Birger Danielsson: Udda växter i Västervik
	14	Inger Bergqvist: Några växtfynd sommaren 1989
	15	Lennart Stenberg: Databas över sällsynta växter
	17	Tomas Fasth: Inventering av ängs- och hagmarker